

OPEN STRATEGISCHE AUTONOMIE

Advies van de Strategische Adviesraad Landbouw en Visserij, Wetstraat 34-36, 1040 Brussel

W www.salv.be – T +32 2 209 01 11 – E info@salv.be

Advies	op eigen initiatief
Wettelijke basis	Oprichtingsdecreet SALV 6 juli 2007
Goedkeuring raad	28 juni 2024
Kopie aan	Zuhal Demir – Vlaams minister van Justitie en Handhaving, Omgeving, Energie en Toerisme, David Clarinval – vice-eersteminister en federaal minister van Middenstand, Zelfstandigen, KMO's en Landbouw, Institutionele Hervormingen en Democratische Vernieuwing, Pierre-Yves Dermagne – vice-eersteminister en federaal minister van Economie en Werk, Patricia De Clercq – secretaris-generaal Departement Landbouw en Visserij, Joris Relaes – administrateur-generaal Instituut voor Landbouw-, Visserij- en Voedingsonderzoek (ILVO), Filip Fontaine – algemeen directeur Vlaams Centrum voor Agro- en Visserijmarketing (VLAM), Toon Denys – secretaris-generaal Departement Omgeving
Adviesnummer	2024-09
Dossierhouder	Pieter De Graef pdgraef@serv.be
Contactpersoon	Koen Carels kcarels@serv.be

De heer Jo Brouns

Vlaams minister van Economie, Innovatie, Werk, Sociale Economie en Landbouw

Ellipsgebouw

Koning Albert-II laan 35

1030 Schaarbeek

Mevrouw Hilde Crevits

Vlaams minister van Welzijn, Volksgezondheid en Gezin

Consciencegebouw

Koning Albert II laan 15

B-1210 Sint-Joost-ten-Node

Advies. Open Strategische Autonomie

Mijnheer de minister

Mevrouw de minister

In de geopolitieke context van concurrerende machtsblokken en onzekere aanvoerlijnen groeit de aandacht voor de vermindering van kritische afhankelijkheid van grondstoffen, energie, technologie en onze meest primaire behoefte: voedsel. Het concept 'open strategische autonomie' combineert mogelijkheden om de eigen voorziening op te krikken met het aanknopen van handelsverbanden met meerdere, stabiele partners. De SALV boog zich in de voorbije maanden over dit thema en organiseerde diverse [webinars](#) om zich hierover te informeren. Met dit advies op eigen initiatief reikt de adviesraad een eigen benadering van dit concept aan en wat het kan betekenen voor voedselvoorziening en primaire productie. De SALV keurde het advies goed tijdens zijn raadszitting van 28 juni 2024.

Hoogachtend

Hendrik Vandamme
voorzitter

Koen Carels
secretaris

Inhoud

Krachtlijnen	5
Situering	6
1. CEPS: een algemene conceptbenadering met focus op industrie en kritieke grondstoffen	6
2. SERV: een benadering vanuit algemeen economisch perspectief in Vlaanderen	7
3. EESC: een benadering vanuit voedselsystemen	8
4. Nutricycle Vlaanderen: een benadering vanuit circulariteit	11
Advies	13
Strategische waarde eigen primaire productie en verwerkende industrie te midden van een bredere wereld	13
Economisch: versterking van de werking van markten, intern en ten opzichte van derde landen	15
Toegang tot productiemiddelen: arbeid, kapitaal, landbouwgrond/visserijruimte	17
Klimaat: versterk de weerbaarheid van de eigen primaire productie om zich te wapenen tegen de klimaatverandering	23
Circulariteit op vlak van energie en materialen	25
<i>Governance</i>	28
Bibliografie	30
Lijst met figuren en tabellen	33

Krachtlijnen

- Met 'open strategische autonomie' toegepast op landbouw, visserij en voeding benadrukt de SALV de strategische waarde van eigen primaire productie en verwerkende industrie, binnen de milieugebruiksruimte en rekening houdend met economische mogelijkheden, die zich positioneren te midden van een bredere wereld.
- Erken, bestendig en versterk de strategische waarde van landbouw, visserij en voeding in het toekomstige Vlaams, federaal en Europees beleid. Vertrek vanuit de troeven van het eigen agrovoedingslandschap en voedselsysteem en houd rekening met kwetsbaarheden en uitdagingen met betrekking tot de milieugebruiksruimte.
- De SALV benadert 'open strategische autonomie' vanuit de kanskaart van zijn Visienota voor een duurzame toekomst voor land- en tuinbouw (inclusief visserij). Van hieruit formuleert de adviesraad diverse aanbevelingen die aansluiting vinden bij volgende 'aanvliegroutes' om open strategische autonomie te benaderen:
 - **Economisch:** versterking van de werking van markten in eigen regio, nationaal alsook binnen de eengemaakte EU-markt, alsook ten opzichte van derde landen.
 - **Toegang tot productiemiddelen:** arbeid – kapitaal – landbouwgrond/visserijruimte.
 - **Klimaat, milieu en biodiversiteit:** versterking van de veerkracht van de eigen primaire productie om zich te wapenen tegen klimaatverandering, bij te dragen aan een verhoogde biodiversiteit en een gezonde bodem en te werken binnen de milieugebruiksruimte.
 - **Vermindering van de afhankelijkheid van externe inputs en circulariteit op vlak van energie en materialen.**
 - **Governance:** nood aan beleidscoherentie tussen de verschillende beleidsdomeinen.

Situering

Er is de voorbije periode een groeiende Europese aandacht ontstaan voor (open) strategische autonomie als gevolg van opeenvolgende crisissituaties (brexit, Covid-19, Oekraïne, Gaza...). Brexit, Covid-19, oorlog in Oekraïne en Gaza, de economische rivaliteit tussen de VS en China, de almaar zichtbaar wordende klimaatverandering ... Internationale crisissen en globale tendensen doen het globale handelssysteem op zijn grondvesten daveren. In de geopolitieke context van concurrerende machtsblokken en onzekere aanvoerlijnen groeit de aandacht voor de vermindering van kritische afhankelijkheid van grondstoffen, energie, technologie en onze meest primaire behoefte: voedsel. Het concept 'open strategische autonomie' combineert mogelijkheden om de eigen voorziening op te krikken met het aanknopen van handelsverbanden met meerdere, stabiele partners.

De SALV heeft zich via de organisatie van enkele webinars geïnformeerd over het concept 'open strategische autonomie' als voorbereiding op een eigen benadering van dit concept en wat het kan betekenen voor voedselvoorziening en primaire productie (cf. adviesluik).

1. CEPS: een algemene conceptbenadering met focus op industrie en kritieke grondstoffen

Het *Centre for European Policy Studies* (CEPS) publiceerde in 2023 enkele rapporten over (open) strategische autonomie en wat dit voor de Europese Unie kan betekenen.¹ Daarbij focuste CEPS zich op het industriebeleid en de benadering van kritieke grondstoffen voor de industrie. Tijdens het webinar op 14 december 2023 gaf CEPS aan de SALV volgende kernboodschappen mee:

- Strategische autonomie is niet autarkie, protectionisme of unilateralisme.
- Vaststelling: het op regels gebaseerde globale handelssysteem wordt bedreigd.
- Definitie open strategische autonomie voor de EU: de mogelijkheid van de Europese Unie om eigen keuzes te maken en de wereld errond vorm te geven door leiderschap en engagement, dat zijn strategische belangen en waarden weerspiegelt.
- In praktijk: kwetsbaarheden identificeren om de risico's te beheersen.
- CEPS: vnl. focus op industrie en kritieke grondstoffen in kader van de groene en digitale transitie. Verkenning van opties als eigen productie/ontginning, recycling, substitutie en

¹ CEPS, *Economic integration during an age of geopolitical instability. The EU's search for strategic autonomy*, 2023, [Economic integration during an age of geopolitical instability – CEPS](#);

grondstoffenefficiëntie, diversificatie van handelsrelaties, internationale samenwerking en nieuwe handelspartnerschappen...

- Vaststelling: de EU heeft een Industrial Strategy, maar het ontbreekt aan Europese beleidsinstrumenten (afhankelijk van wat de lidstaten er aan middelen tegenover willen stellen).
- Conclusies
 - Om Europese kwetsbaarheden te doen afnemen, verdient China bijzondere aandacht.
 - Externe strategische afhankelijkheden dienen verminderd te worden, maar een engagement tot openheid moet behouden blijven.
 - De EU Industrial Strategy samenhangend herzien.

2. SERV: een benadering vanuit algemeen economisch perspectief in Vlaanderen

De Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen (SERV) informeerde de SALV op 19 februari 2024 over hun benadering van het concept 'open strategische autonomie' en 'reshoring'. Hoe moet Vlaanderen in de krachtmetingen van economische machtsblokken balanceren tussen autonomie en openheid? De kerngedachte van de SERV is 'open waar het kan, beschermen waar het moet':

- Reshoring:² het terugbrengen naar de thuisbasis van voorheen naar een gastland (meestal veraf gelegen ontwikkelingslanden) verplaatste productieactiviteiten.
- Motieven voor reshoring: o.a. veranderingen in de markt en wijzigende klanteneisen, veranderingen in productieprocessen, ketenoptimalisatie en leveringstermijnen, kwaliteits- en kostenbeheersing, het thuismerk 'made in' uitspelen, wijzigende politiek-economische omstandigheden in het gastland, globale factoren zoals wereldconjunctuur, handels- en geopolitieke spanningen.
- Katalysatoren voor reshoring:
 - digitale technologieën die de productiviteit verhogen en zo het kostenvoordeel van laagloonlanden kunnen compenseren,
 - duurzaamheidsbewustzijn (vb. link met ESG-criteria die ondernemingen kunnen aanzetten om kortere toeleveringsketens te verkennen),
 - strategische autonomie in een context van toenemende geopolitieke spanningen

² SERV, *Advies. Reshoring. To reshore or not, that's the question*, Brussel, 2022, https://www.serv.be/sites/default/files/documenten/SERV_20221205_Reshoring_ADV.pdf.

- Er gaan ook risico's gepaard met reshoring, waar onder meer het IMF en de OESO op hebben gewezen.
- Rol van de overheid: reshoring is in eerste instantie een keuze van ondernemingen; niettemin kan de overheid ondersteuning bieden op:
 - ... directe wijze: ondersteuning bieden die valt binnen de context van staatssteunregels, waarbij de SERV benadrukt dat dit dient te gebeuren binnen het bestaande steuninstrumentarium. Concurrentie binnen de interne markt vormt een risico bij al te grote verschillen in overheidssteun tussen lidstaten. • ...
 - ... flankerende wijze: een alomvattend stimulerend beleid gericht op het bevorderen van het algemeen ondernemings- en investeringsklimaat en het versterken van de competitiviteit. SERV formuleert enkele voorbeelden van flankerend beleid dat zich richt op reshoringprojecten (bv. databank reshoring, reshoring rekentool, grondstof-scanner, ...)
- Vanuit het perspectief van een gelijk speelveld op de interne markt is het aan te bevelen om beleid rond reshoring vanuit Europese kaders vorm te geven.
- (Open) strategische autonomie:³ de bescherming van vitale belangen en de vermindering van strategische afhankelijkheden verzoenen met de open interne markt. De sleutel ligt in het uitspelen van de gelijke werking van de interne markt. Naar de buitenwereld kunnen Europese instrumenten worden ingezet om de strategische belangen van de Unie te beschermen of om de gelijke werking van de interne markt te verzekeren (bv. antidwang instrument). De inzet van deze instrumenten mag niet willekeurig gebeuren en moet doelmatig en volgens criteria verlopen. Handel blijft immers cruciaal voor economische veerkracht, zeker voor een open economie als Vlaanderen.

3. EESC: een benadering vanuit voedselsystemen

Op 21 maart 2024 bracht het Europees Economisch en Sociaal Comité (EESC) de focus van (open) strategische autonomie op landbouw, visserij en voeding. Voedselzekerheid en duurzaam voedsel weten veilig te stellen door middel van een eerlijke, gezonde, duurzame en veerkrachtige

³ SERV, *Advies. Open strategische autonomie balanceren in een spanningsveld tussen autonomie en openheid*, Brussel, 2023, https://www.serv.be/sites/default/files/documenten/SERV_20230320_open_strategische_autonomie_spanningsveld_ADV.pdf.

levensmiddelenvoorziening vormen voor het Europees Economisch en Sociaal Comité (EESC) kernelementen van de definitie van open strategische autonomie voor voedselsystemen:⁴

- Review van het EU-handelsbeleid
 - We kunnen niet zonder internationale samenwerking.
 - In het licht van de Green Deal wordt de blik gericht op een ontbossingsvrije keten. Hierop volgde reactie vanwege handelspartners (zgn. Brussels effect).
 - Opinie EESC: "Het handelsbeleid moet in overeenstemming worden gebracht met de EU-normen op het gebied van duurzaam voedsel en moet het concurrentievermogen waarborgen." Hierbij wordt de link gelegd met de ambities binnen de Green Deal, die ook in het handelsbeleid een vertaling dienen te krijgen.
- Bedreigingen voor voedselzekerheid
 - 10% van de wereldbevolking heeft een chronisch voedseltekort.
 - Wie wil nog aan landbouw doen? Wie kan nog aan landbouw doen? (financieringsmogelijkheden?).
 - Hyperconnectie van voedselvoorzieningsketens en afhankelijkheid van monopolistische aanbieders van bepaalde goederen en diensten (denk aan meststoffen,...).
 - Deze hyperconnectie komt ook tot uiting via digitale connecties die onderhevig kunnen zijn aan cyberaanvallen.
- Benadering open strategische autonomie vanwege EESC: *"een definitie van open strategische autonomie voor voedselsystemen, die gebaseerd is op voedselproductie, arbeidskrachten en eerlijke handel, met als overkoepelende doelstelling om de voedselzekerheid en duurzaam voedsel voor alle EU-burgers veilig te stellen door middel van een eerlijke, gezonde, duurzame en veerkrachtige levensmiddelenvoorziening."*
- Aanbevelingen EESC:
 - Verschillende voedselsystemen bestaan naast elkaar en bereiken een evenwicht tussen ecologische, sociale en economische componenten van het systeem met het oog op het aantrekken van jonge mensen.
 - Protectionisme is niet het antwoord. We hebben internationale samenwerking nodig. Het EU-handelsbeleid moet wel gealigneerd zijn met de Europese duurzaamheidsstandaarden en competitiviteit.

⁴ EESC, *Advies. Strategische autonomie, voedselzekerheid en duurzaam voedsel*, 2021, <https://www.eesc.europa.eu/lt/our-work/opinions-information-reports/opinions/strategic-autonomy-and-food-security-and-sustainability-own-initiative-opinion>.

- Open handelsbeleid is nodig om schokken op te vangen (inclusief samenwerking met ontwikkelingslanden).
- 'green lanes' voor arbeidskrachten in de landbouw en voor essentiële goederen moeten opgehouden worden (cf. ervaringen tijdens Covid-crisis).
- Handelsakkoorden dienen een duurzaamheidscharter te bevatten dat de naleving van EU-standaarden door importproducten waarborgt.
- Voorzieningsketens moeten bewuster worden van de risico's. Kernwoorden zijn robuustheid, flexibiliteit, 'contingency thinking'.
- Kritieke technologie verdient bescherming. Het EESC stelt regelmatige stresstests voor in functie van de crisisbestendigheid van voedselsystemen. EESC verwijst naar de EFSCM-dashboards (European food security crisis preparedness and response mechanism)⁵.
- Pleidooi voor minimum-doelstellingen inzake:
 - Het aantal actieve (jonge) landbouwers
 - De oppervlakte landbouwgrond

Dit zijn immers kritieke en strategische factoren in het voedselsysteem.

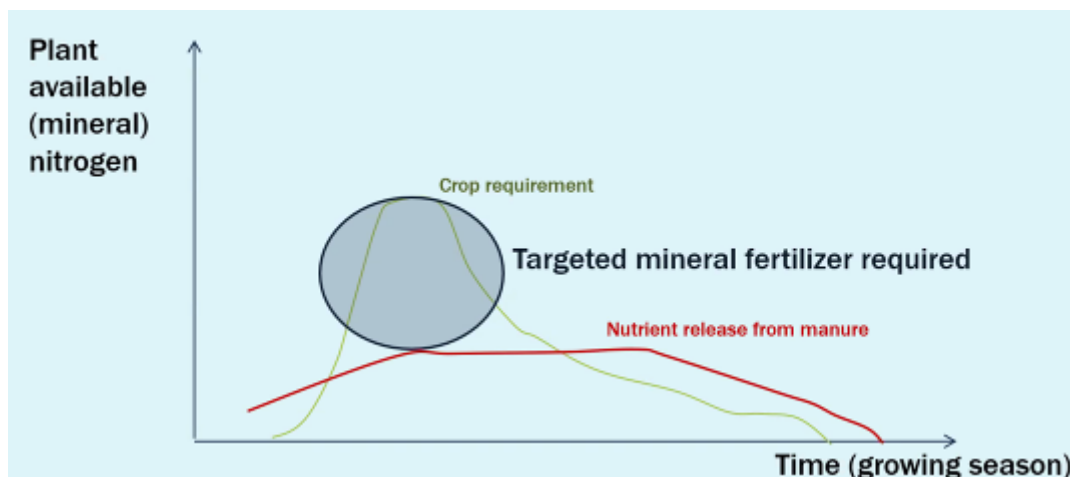
 - Nood aan diversificatie in het voedselaanbod: boerderijwinkels, stadslandbouw, verticale landbouw naast efficiënte distributiesystemen die de boerderij verbindt met de supermarkt.
 - Een sterk GLB.
 - Tools voor verzekeringsschema's als antwoord op extreme weersomstandigheden.

⁵ Europese Commissie, *Ensuring global food supply and food security*, [Ensuring global food supply and food security - European Commission \(europa.eu\)](#), website geraadpleegd op 3 juni 2024; Europese Commissie, *Food supply and security*, [European Commission | Agri-food data portal | Food supply and security \(europa.eu\)](#), website geraadpleegd op 3 juni 2024.

4. Nutricycle Vlaanderen: een benadering vanuit circulariteit

Nutricycle Vlaanderen benaderde open strategische autonomie vanuit de thematiek van circulariteit (webinar op 6 mei 2024) en schetste kansen en uitdagingen rond het beter sluiten van nutriëntenkringlopen:

- Nutriëntenparadox: hoog kunstmestgebruik, zelfs in regio's waar nutriëntendruk vanuit veehouderij bestaat.
- Verklaring: wettelijke beperkingen op de toepassing van dierlijke mest om het milieu te beschermen (in eerste plaats de Nitraatrichtlijn met toepassingsbeperking van 170 kg/ha stikstof uit dierlijke mest) maken dat een doelgericht, aanvullend kunstmestgebruik nodig is om gewasbehoefte aan nutriënten gedurende het groeiseizoen in te vullen. Door de piekbehoefte met kunstmest in te vullen, voorkom je een hogere mate van uitspoeling van nutriënten aan het einde van het groeiseizoen dan wanneer je hogere dosissen dierlijke mest zou toedienen.

- Fosfor en Kalium worden ontgonnen en opgewerkt tot chemische meststoffen. Wat fosfor betreft, zijn er gelijkenissen met de 'peak oil'-theorie inzake de eindigheid van fosfaaterts in relatie tot de prijsvorming (grote prijseffecten). Voor primair fosfor is Europa nagenoeg volledig afhankelijk van import (i.e. een *critical raw material*).
- Stikstof wordt uit de atmosfeer via het Haber-Bosch proces tot opneembaar ammoniumnitraat omgevormd. 3-5% van het globale aardgasverbruik is te linken aan Haber-Bosch. Voor stikstofproductie zijn we dus afhankelijk van aardgasverbruik (en -import).
- Kunnen we afgeleide producten maken die de (stikstof)efficiëntie van kunstmeststoffen benaderen?
- Kernopdracht Nutricycle Vlaanderen:

- Transitie van nutriëntenverwijdering naar nutriëntenrecuperatie versnellen, faciliteren en ondersteunen.
- Versnelde realisatie en implementatie van nutriëntenrecuperatie-initiatieven.
- Ondersteunend en verbindend werken.
- De nutriëntenproblematiek is zowel een milieuprobleem als een grondstofprobleem.
- Europa (en Vlaanderen) is rijk aan reststromen, o.a. mest. Nutriëntenrecuperatie dient dan ook meerdere doelen: milieu, strategisch, geopolitiek, economisch.
- Wat stikstof betreft, vormt Recovered Nitrogen from ManURE (RENURE) voor het eerst sinds decennia unieke opportuniteiten om fossiele grondstoffen te vervangen.

Advies

Strategische waarde eigen primaire productie en verwerkende industrie te midden van een bredere wereld

[1] Met 'open strategische autonomie' toegepast op landbouw, visserij en voeding benadrukt de SALV de strategische waarde van eigen primaire productie en verwerkende industrie, binnen de milieugebruiksruimte en rekening houdend met economische mogelijkheden, die zich positioneren te midden van een bredere wereld. In navolging van het Europees Economisch en Sociaal Comité (EESC) meent de SALV dat 'open strategische autonomie' als kans moet gezien worden voor de EU om op zijn minst de eigen voedselvoorziening veilig te stellen en hoge normen op vlak van duurzaam voedsel uit te dragen. Wanneer we Vlaanderen/België als voedselregio op de Europese kaart willen zetten, dan is het uiteraard vanzelfsprekend dat onze beleidsmakers de ruimere Europese toepassing van het concept 'open strategische autonomie' relateren aan wat de kansen, noden en bedreigingen zijn voor onze eigen landbouw, visserij en brede agrovoedingsketen. Het is daarbij van belang om de primaire productie en brede agrovoedingsketen zowel intern (het eigen agrovoedingslandschap) als extern (relatie tot de interne markt, relatie tot derde landen) in ogenschouw te nemen. De term 'open strategische autonomie' kan ambigu aanvoelen (i.e. promotie van eigen productie en lokale inwinning van inputs voor het productieproces ten opzichte van openheid op het vlak van handelsrelaties in grondstoffen en afgewerkte producten), maar hoeft dit niet te zijn: regionale en lokale sterktes van en kansen voor ons agrovoedingslandschap en voedselsysteem gaan voor de adviesraad hand in hand met billijke internationale uitwisseling en economisch handelsverkeer dat rekening houdt met de milieugebruiksruimte en (mondiale) uitdagingen, bijvoorbeeld op vlak van biodiversiteit en klimaat hier én elders ter wereld. Een adequaat voedselbeleid speelt op deze sterktes en kansen in.

[2] Erken, bestendig en versterk de strategische waarde van landbouw, visserij en voeding in het toekomstige Vlaams, federaal en Europees beleid. Vertrek vanuit de troeven van het eigen agrovoedingslandschap en voedselsysteem en houd rekening met kwetsbaarheden en uitdagingen met betrekking tot de milieugebruiksruimte. Binnen het bredere Europese voedselsysteem heeft het Noordzeebassin met Vlaanderen/België in het bijzonder, een aantal belangrijke troeven. Zo kunnen we bogen op:

- **Centrale ligging met een gematigd klimaat en kwalitatieve bodems/visgronden**
- **Kennis en opleiding**
- **Onderzoek en innovatie**
- **Efficiënte agrovoedingsketen (inclusief visserij) met korte bevoorradingslijnen** ten opzichte van de urbane kernregio van het Noordzeebassin (*grosso modo* de consumentenmarkt in het gebied met Brussel, Parijs, Londen, Amsterdam en het Ruhrgebied als ankerpunten).

Anderzijds kent ons landbouw en voedselsysteem ook een aantal kwetsbaarheden. Zo hebben we een hoge afhankelijkheid van externe inputs (zoals kunstmest, veevoeder en gewasbeschermingsmiddelen) en botsen we op de grenzen van de milieugebruiksruimte en de lokale draagkracht. Een toekomstgericht landbouwbeleid houdt rekening met deze kwetsbaarheden en zet de bakens uit voor een robuust landbouw- en voedselsysteem dat de afhankelijkheid van externe inputs minimaliseert en opereert binnen de milieugebruiksruimte.

[3] De SALV benadert het concept 'open strategische autonomie' vanuit de kanskaart van zijn Visienota voor een duurzame toekomst voor land- en tuinbouw (inclusief visserij). Hieruit leiden we volgende 'aanvliegroutes' af om open strategische autonomie te benaderen:

- Economisch: versterking van de werking van markten in eigen regio, nationaal alsook binnen de eengemaakte EU-markt, alsook ten opzichte van derde landen

= kansenrichting 1 uit SALV-Visienota: 'Hoe kunnen de weerbaarheid, veerkracht en autonomie van de sector versterken door middel van een aantrekkelijk inkomen, stabiel beleid en stabiele markten?'
- Toegang tot productiemiddelen: arbeid – kapitaal – landbouwgrond/visserijruimte

= kansenrichting 1 én 2 uit SALV-Visienota: 'Hoe kunnen we de weerbaarheid, veerkracht en autonomie van de sector versterken door middel van een aantrekkelijk inkomen, stabiel beleid en stabiele markten?' én 'Hoe kunnen landbouwbedrijven optimaal functioneren binnen de Vlaamse multifunctionele open ruimte?'
- Klimaat, milieu en biodiversiteit: versterking van de veerkracht van de eigen primaire productie om zich te wapenen tegen de klimaatverandering, bij te dragen aan een verhoogde biodiversiteit en een gezonde bodem en te werken binnen de milieugebruiksruimte.

= kansenrichting 3 én 5 uit SALV-Visienota: 'Hoe kunnen we de milieu-, klimaat- en natuurimpact van de landbouw binnen de milieugebruiksruimte houden?' én 'Hoe omgaan met en klaar zijn voor veranderingen en crisissen?'
- Vermindering van de afhankelijkheid van kritieke inputs en circulariteit op vlak van energie en materialen

= kansenrichting 3 uit SALV-Visienota: 'Hoe kunnen we de milieu-, klimaat- en natuurimpact van de landbouw binnen de milieugebruiksruimte houden?'
- *Governance*: nood aan beleidscoherentie tussen de verschillende beleidsdomeinen

= 10 bestuurlijke principes voor een constructief en gedragen beleid uit SALV-Visienota (cf. infra).

Economisch: versterking van de werking van markten, intern en ten opzichte van derde landen

[4] Zet een actiever en breder socio-economisch beleid rond landbouw op die toekomstperspectief geeft aan de landbouwers en tegelijk verdere verduurzaming kan schragen. De adviesraad bracht in juni 2023 een reeks beleidsaanbevelingen uit om de socio-economische uitdagingen in de land- en tuinbouwsector aan te pakken via een actiever en breder socio-economisch beleid rond landbouw. *'Beleidsmaatregelen voor een actiever en breder socio-economisch beleid rond landbouw [zijn] noodzakelijk [...] voor de verdere verduurzaming van voedselproductie en voor elk landbouwverdienmodel.'*⁶ Dit advies richtte zich op de noodzaak aan een actiever en breder een socio-economisch beleid rond landbouw, niet alleen via maatregelen voor eerlijkere prijsvorming doorheen de agrovoedingsketen, maar ook voor een faire vergoeding van maatschappelijke diensten (waaronder de versterking van ecosysteemdiensten) die ook helpen om de weerbaarheid van het landbouwsysteem te verhogen. Zulk actiever en breder socio-economische beleidsaanpak is volgens de adviesraad noodzakelijk om landbouwers toekomstperspectief te geven (inclusief het aantrekken van jonge starters en nieuwkomers) en tegelijk de verdere verduurzaming van het voedselsysteem te schragen. De SALV volgt de eerste beleidsstappen (Vlaams, federaal, Europees), die in navolging van het advies van juni 2023 gezet worden, verder op.⁷ De SALV wijst de Vlaamse en federale beleidsmakers ook op de intenties van de huidige Europese Commissie (gecommuniceerd op 15 maart 2024) om de positie van de landbouwers en de kleine voedingsproducenten in de voedselvoorzieningsketen te verbeteren (onder meer via de oprichting van een Europese waarnemingspost voor kosten, marges en handelspraktijken, doelgerichte aanpassingen aan de verordening Gemeenschappelijke Marktordening voor landbouwproducten (GMO-verordening), evaluatie en mogelijke bijsturing van de richtlijn oneerlijke handelspraktijken (cf. [5]).⁸ De Vlaamse en federale beleidsmakers dienen deze Europese intenties op te volgen, mee te sturen (waar het SALV-advies voor een actiever en breder socio-economisch beleid rond landbouw een leidraad voor kan vormen) en te voorzien van een vertaalslag richting het Vlaamse landbouw- en voedselsysteem.

[5] Bepleit op Europees niveau een sterkere grensoverschrijdende handhaving van de richtlijn op oneerlijke handelspraktijken en volg de Europese initiatieven daaromtrent nauwgezet op. Sinds december 2021 is de Europese richtlijn op oneerlijke handelspraktijken

⁶ SALV, *Advies. Beleidsaanbevelingen voor een actiever en breder socio-economisch beleid rond landbouw*, Brussel, 2023, https://www.salv.be/sites/default/files/documenten/SALV_20230602_ADV_Actiever_Landbouweconomisch_Beleid.pdf.

⁷ Cf. VILT, "Maatregelen goedgekeurd die landbouwers wapenen in strijd voor eerlijke prijzen", https://vilt.be/nl/nieuws/maatregelen-goedgekeurd-die-landbouwers-wapenen-in-strijd-voor-eerlijke-prijzen?utm_medium=email&utm_campaign=Dierenwelzijn+in+de+grondwet+Geen+stikstof+bis+maar+zal+rol+spelen+in+vergunningprocedures++Maatregelen+goedgekeurd+die+landbouwers+wapenen+in+strijd+voor+eerlijke+prijzen&utm_content=Dierenwelzijn+in+de+grondwet+Geen+stikstof+bis+maar+zal+rol+spelen+in+vergunningprocedures++Maatregelen+goedgekeurd+die+landbouwers+wapenen+in+strijd+voor+eerlijke+prijzen+CID_38319de4a5a8bb453fad90a6ddf197c1&utm_source=nieuwsbrieven+Vilt&utm_term=Lees+meer, website geraadpleegd op 22 mei 2024.

⁸ Europese Commissie, *Commission proposes targeted review of Common Agricultural Policy to support EU farmers*, 15 maart 2024, [Commission's additional measures to support EU farmers \(europa.eu\)](https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip24_100).

ingeschreven in het Belgisch Wetboek op Economisch Recht.⁹ De richtlijn en de vertaling ervan in nationale wetgeving stelt tot doel om eerlijk handelsgedrag in de agrovoedingsketen te bevorderen door een lijst met oneerlijke handelspraktijken te verbieden (zwarte lijst) en bepaalde handelspraktijken enkel mits voorafgaand duidelijk en ondubbelzinnig akkoord van leverancier en afnemer toe te staan (grijze lijst). De Europese Commissie heeft op 23 april 2024 een verslag gepubliceerd over de implementatie van deze richtlijn in de lidstaten. Dit verslag vormt een onderdeel van de beleidsintentie van de Europese Commissie (gecommuniceerd op 15 maart 2024) om de positie van de landbouwers in de keten te versterken. Uit het rapport blijkt dat er zich problemen voordoen met betrekking tot de kenbaarheid van richtlijn en nationale wetgeving, aanwezigheid van angst voor commerciële vergelding bij de indiening van klachten, en de aanpak van grensoverschrijdende gevallen van oneerlijke handelspraktijken (tussen lidstaten onderling en tussen lidstaten en derde landen).¹⁰ Wat de internationale scope betreft, biedt de richtlijn immers geen formele procedure om grensoverschrijdende oneerlijke handelspraktijken aan te pakken, wat het voor nationale autoriteiten zeer moeilijk maakt om op te treden.¹¹ Aangezien deze richtlijn en wetgeving een belangrijke pijler vormt tot verbetering van de positie van primaire producenten in de agrovoedingsketen vraagt de adviesraad om het pijnpunt rond grensoverschrijdende handhaving op Europees niveau onder de aandacht te houden. Het is alvast de intentie van de huidige Europese Commissie om dit jaar de mogelijkheden te verkennen van nieuwe regels rond grensoverschrijdende handhaving tegen oneerlijke handelspraktijken.¹² Het is dan ook zaak dat de volgende Europese Commissie deze intentie verderzet. Verder wijst de SALV op volgende pijnpunten die het gelijke speelveld met betrekking tot de richtlijn oneerlijke handelspraktijken bedreigt: het gebrek aan afstemming van verboden praktijken tussen verschillende lidstaten en een verschillende omzetting van het toepassingsgebied (i.c. vaststelling van de maximale omzetsdrempel waarboven de richtlijn niet van toepassing is). Vanuit de idee *'unfair is unfair'*, pleitte de adviesraad er eerder al voor om alle bedrijven, ongeacht hun economische omvang, bescherming te bieden tegen oneerlijke handelspraktijken en dusdanig het toepassingsgebied van de richtlijn oneerlijke handelspraktijken uit te breiden.¹³

⁹ Wetboek Economisch Recht, Boek VI Titel 4 Hoofdstuk 2 Afdeling 4: https://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=nl&la=N&cn=2013022819&table_name=wet.

¹⁰ Europese Commissie, *Commission delivers report on the implementation of EU rules against unfair trading practices in the food supply chain*, 23 april 2024, [Commission delivers report on the implementation of EU rules against unfair trading practices in the food supply chain - European Commission \(europa.eu\)](#); Europese Commissie, COM(2024) 176 final, Verslag van de Commissie aan het Europees Parlement, de Raad, het Europees Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de Regio's, *Uitvoering van het verbod op oneerlijke handelspraktijken voor een sterkere positie van landbouwers en marktdeelnemers in de landbouw- en voedselvoorzieningsketen – stand van zaken*, Brussel, 2024, [eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52024DC0176](#).

¹¹ Enrico Letta, *Much more than a market. Speed, security, solidarity. Empowering the Single Market to deliver a sustainable future and prosperity for all EU Citizens*, 2024, [Enrico Letta - Much more than a market \(April 2024\) \(europa.eu\)](#), p. 113-114.

¹² Europese Commissie, *Commission proposes targeted review of Common Agricultural Policy to support EU farmers*, 15 maart 2024, [Commission's additional measures to support EU farmers \(europa.eu\)](#).

¹³ SALV, *Advies. Oneerlijke handelspraktijken aanpakken voor een betere werking van de markten van primaire producenten in de land- en tuinbouw, visserij en aquacultuur*, Brussel, 2021, [SALV 20210517 ADV OneerlijkeHandelspraktijken.pdf](#), p. 15-16; in de plaats van de betreffende aanbeveling formuleerde Unizo een minderheidsstandpunt.

[6] Creëer een gelijk speelveld op vlak van productiemethodes via een handelsbeleid 'nieuwe stijl'. Voorzien in een gelijk speelveld blijft een cruciaal aandachtspunt om verdere verduurzaming van het landbouw- en voedselsysteem mogelijk te maken (zowel intern binnen de eengemaakte markt van de EU als extern in derde landen). In de beoordeling van importproducten wordt op vandaag nog te eenzijdig de klemtoon gelegd op productkenmerken voor wat betreft voedselveiligheid en gezondheid en veel te weinig op de kenmerken van het productieproces (productiemethode). Dat maakt dat importproducten ogenschijnlijk dezelfde kwaliteit hebben, maar wezenlijk kunnen verschillen op vlak van normen en standaarden rond milieu en klimaat die tijdens het productieproces moeten worden nageleefd. Dit brengt derhalve verschillen in kostprijs teweeg die de eigen primaire productie competitief benadelen. Bovendien vormen deze verschillen verborgen kosten die bij de inschatting van echte prijzen ook in rekening moeten gebracht worden (cf. infra). Een handelsbeleid 'nieuwe stijl' moet meer en meer de aandacht vestigen op gelijkwaardige normen en standaarden binnen de productiemethode(wederkerighedsclausules), zodat *fairness* en globale verduurzaming in het internationale agrohandelsverkeer worden verankerd. Hiermee vraagt de SALV niet dat comparatieve voordelen niet meer zouden kunnen spelen. De SALV vraagt dat in het licht van billijk economisch handelsverkeer comparatieve voordelen kunnen spelen op basis van spelregels die voor alle handelspartners dezelfde zijn. Verschillen tussen handelspartners op vlak van bijvoorbeeld ruimte, bodemkwaliteit, kennis en opleiding en klimatologische omstandigheden zullen er steeds zijn en die maken de kern uit van comparatieve voordelen voor de productie van voedsel. Echter zorgen overheden momenteel voor extra voordelen door interne spelregels niet of onvoldoende te laten gelden voor handelspartners bij import- en exportproducten. Met het oog op het waarborgen van de strategische waarde die we hechten aan voedselproductie en de verdere verduurzaming daarvan, dient deze billijkheid in het handelsbeleid terug ingebouwd te worden.

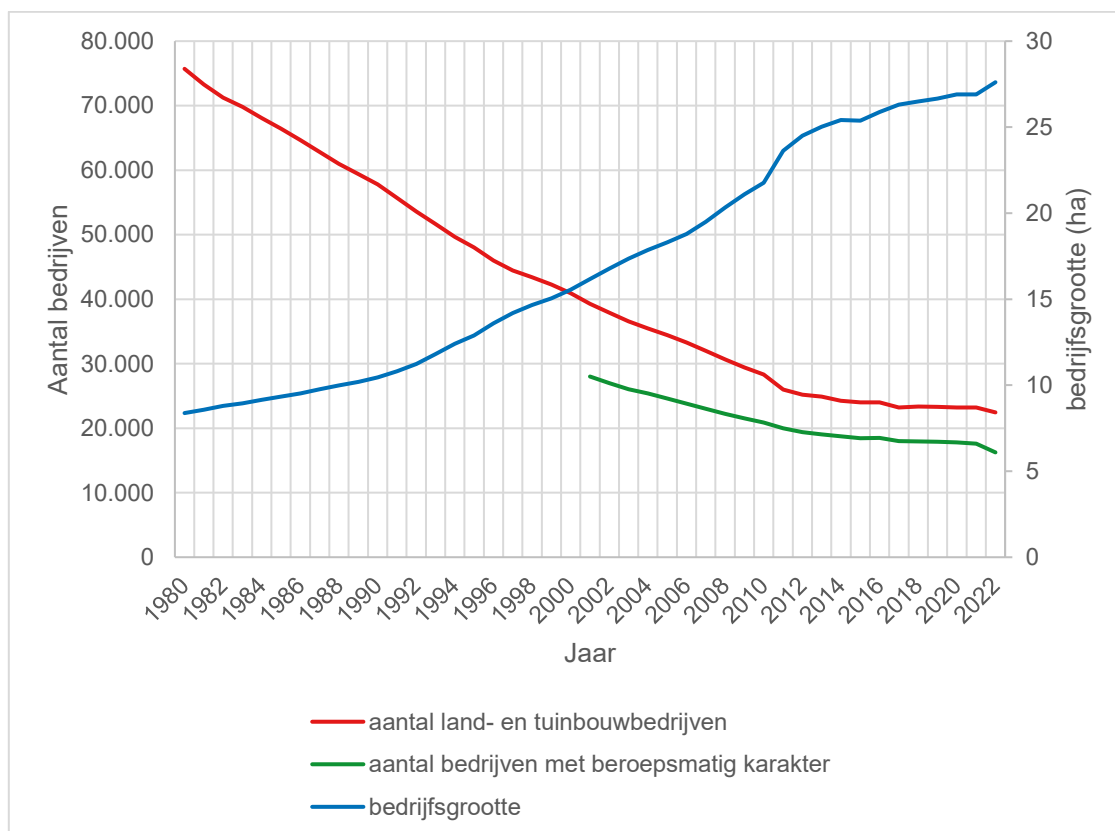
Toegang tot productiemiddelen: arbeid, kapitaal, landbouwgrond/visserijruimte

Arbeid

[7] Zet in op het aantrekken van jonge en nieuwe landbouwers en reders in de zeevisserij in functie van de garantie op een kritische massa aan voedselproducenten in de nabije toekomst. Het aantrekken van (jonge) overnemers en starters voor ondernemingen in de primaire sectoren is de belangrijkste voorwaarde om in de toekomst een kritische massa aan voedselproducenten te kunnen garanderen. Cijfers rond het afnemende aantal landbouw- en visserijbedrijven, het gebrek aan generatievernieuwing en zij-instromers in de primaire sectoren zet de urgentie van deze aanbeveling kracht bij. Zo is het aantal vissersvaartuigen tussen 2013 en 2023 met 26% afgenomen (van 80 naar 59), het aantal landbouwbedrijven tussen 2012 en 2022 met 11% (van 25.517 naar 22.449); het aantal landbouwerbedrijven met beroepsmatig karakter zelfs met 16% (van 19.967 naar 16.251). De gemiddelde leeftijd van een bedrijfsleider in de land- en tuinbouw is de afgelopen jaren gestegen van 52 jaar in 2009 tot 56 jaar in 2022. Gemiddeld heeft slechts 13% van de bedrijfshoofden ouder dan 50 jaar een vermoedelijke opvolger (met een

grotere kans op opvolging op de grotere bedrijven).¹⁴ Een beleid dat inzet op toegankelijk en kwaliteitsvol onderwijs-, opleiding- en vormingsaanbod rond land- en tuinbouw en zeevisserij kan een positief imago vormen rond primaire productie om zo jongeren en zij-instromers richting de stiel aan te trekken. Een actiever en breder socio-economisch beleid, een adequaat innovatie- en investeringsbeleid en een stabiel beleidskader met een duidelijke visie op het landbouw- en voedselsysteem dat toekomstperspectief op langere termijn biedt, vormen cruciale ankerpunten om gemotiveerde en competente ondernemersprofielen voor de primaire sectoren aan te trekken en te behouden. Als strategisch richtsnoer om het beleid daarnaar vorm te geven, wijst de adviesraad op zijn Visienota die een kansenkaart aanreikt voor een duurzame toekomst voor de landbouw in Vlaanderen.¹⁵ Wat visserij betreft, somde de SALV belangrijke prioriteiten op waarmee het beleid de komende legislatuur mee aan de slag kan.¹⁶

Figuur 1. Evolutie in het aantal landbouwbedrijven en bedrijfsgrootte

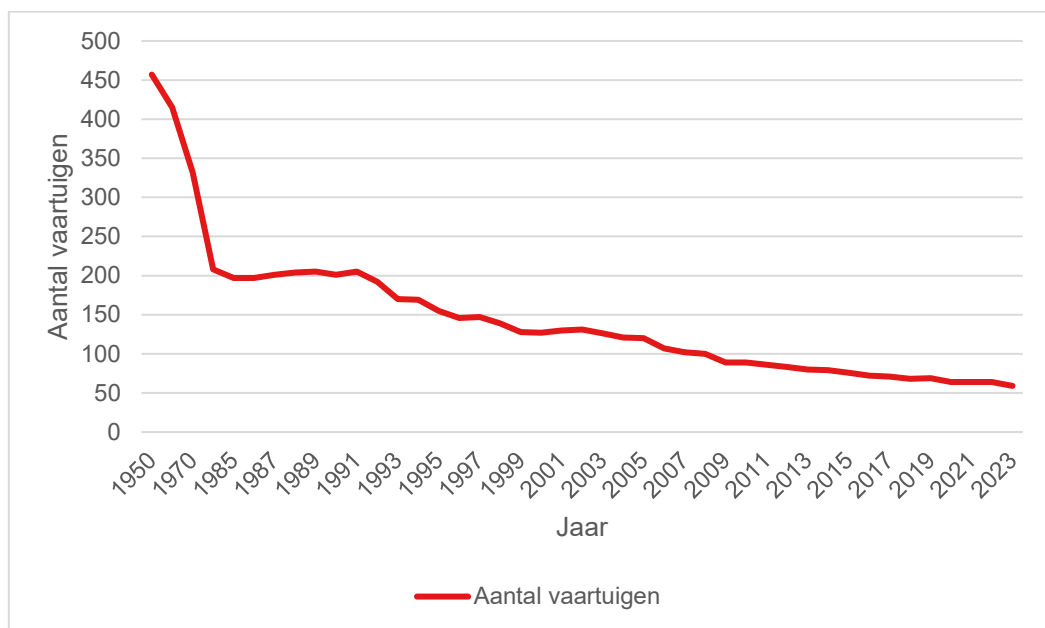
Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij.

¹⁴ Cijferwebsite Agentschap Landbouw en Zeevisserij, [Aantal landbouwbedrijven | Landbouw & Visserij \(vlaanderen.be\)](https://cijferweb.be/landbouw/visserij), [Vissersvloot | Landbouw & Visserij \(vlaanderen.be\)](https://cijferweb.be/landbouw/visserij).

¹⁵ SALV, *Visienota. Een duurzame toekomst voor landbouw in Vlaanderen: van uitdagingen naar kansen*, Brussel, 2022, [Visienota \(salv.be\)](https://salv.be/visienota).

¹⁶ SALV, *Advies. Prioriteitennota visserij 2024-2029*, Brussel, 2024, [SALV_20231006_OADV_Prioriteitennota_Visserij_20242029](https://salv.be/prioriteitennota-visserij-2024-2029).

Figuur 2. Evolutie in het aantal vissersvaartuigen

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij.

[8] Onderwerp (nieuwe) beleidskaders aan een weerbaarheidstoets op sectorniveau en een welzijnstoets op niveau van het persoonlijk welbevinden. De urgentie rond de problematiek van welbevinden en mentaal welzijn in de land- en tuinbouwsector wordt bevestigd in onderzoeken, jaarverslagen en rapporten die diverse instanties opzetten (Stichting voor Innovatie & Arbeid, Boeren op een Kruispunt, Agentschap Landbouw en Zeevisserij, ILVO).¹⁷ Deze monitoring en onderzoeksresultaten gaven het signaal dat acties nodig waren. Dit heeft op Vlaams niveau geresulteerd in de opmaak van het actieplan welbevinden.¹⁸ Op federaal niveau lopen initiatieven die gericht zijn op mentaal welzijn bij zelfstandigen in het algemeen.¹⁹ De onderzoeks- en monitoringrapporten van het ILVO en het Agentschap Landbouw en Zeevisserij en het eigenlijke actieplan welbevinden wijzen regelgeving duidelijk aan als één van de voornaamste stressfactoren: Bijna driekwart (74%) van de landbouwers uit de enquête vindt dat het landbouwbeleid zijn bedrijfsvoering onvoldoende ondersteunt en vindt dat de administratieve taken hem/haar fysiek en mentaal uitputten. De impact van het natuur-, milieu- en klimaatbeleid geeft ongeveer 72% van

¹⁷ Cf. luik 'Situering' in '1. Welbevinden in de landbouwsector in kaart gebracht' in: SALV, *Advies. Naar een structurelere beleidswerking welbevinden in de primaire sectoren*, Brussel, 2024, <https://www.salv.be/salv/publicatie/structurele-beleidswerking-welbevinden-primaire-sectoren>.

¹⁸ Cf. luik 'Situering' in '2.1 Actieplan welbevinden' in: SALV, *Advies. Naar een structurelere beleidswerking welbevinden in de primaire sectoren*, Brussel, 2024, <https://www.salv.be/salv/publicatie/structurele-beleidswerking-welbevinden-primaire-sectoren>.

¹⁹ Cf. luik 'Situering' in '2.2 Federale initiatieven rond mentaal welzijn op het werk bij zelfstandigen' in: SALV, *Advies. Naar een structurelere beleidswerking welbevinden in de primaire sectoren*, Brussel, 2024, <https://www.salv.be/salv/publicatie/structurele-beleidswerking-welbevinden-primaire-sectoren>.

de landbouwers uit de enquête onrust.²⁰ Gelet op de vaststelling dat onder andere regelgeving, financiële onzekerheden, een zwakke onderhandelingspositie en een onzeker toekomstperspectief belangrijke stressfactoren op land- en tuinbouwbedrijven vormen, wijst de SALV op het belang om een duidelijke toekomstvisie voor de Vlaamse land- en tuinbouwsector te formuleren vanuit de breed gedragen Visienota van de SALV als strategisch richtsnoer. Beleidsontwikkeling moet uitgaan van de 10 SALV-principes voor een constructief en gedragen beleid (zie [20]).²¹ Resulterende beleidsvoorstellen moeten op zijn minst gepaard gaan met gedegen socio-economische *impact assessments* als cruciaal deel van een bredere weerbaarheidstoets op sectorniveau, die toetst op een integrale, simultane aanpak van de verschillende uitdagingen, een zogenaamde landbouwtoets. De SALV-visienota stelt een vierledige beschouwing voor om kansen in beleidsvisie, -maatregelen en -instrumenten in te schatten en te evalueren: (1) de socio-economische effecten, (2) impact op het milieu, natuur en klimaat rekening houdend met de grenzen van de milieugebruiksruimte, (3) de implicaties op het vlak van bestuur (*governance*) en begroting en (4) verwachtingen en effecten op het niveau van het voedselsysteem. Deze vierledige beschouwing moet ervoor zorgen dat toekomstgerichte verdienmodellen gestimuleerd worden, en lock-ins vermeden.²² De doorwerking van beleidskaders op het persoonlijk welbevinden zou met een welzijnstoets in kaart moeten worden gebracht. Samen met de Minaraad pleitte de SALV er reeds voor om het strategisch GLB-plan en de uitvoering ervan te onderwerpen aan een welzijnstoetsing.²³

[9] Zet eveneens in op het aantrekken en behouden van werknemers in de primaire productiesectoren en de brede agrovoedingsketen in functie van de continuïteit van de efficiënte werking van onze voedselvoorziening. Recente crisissituaties, zoals de Covid 19-pandemie, hebben aangetoond dat de logistieke organisatie van de agrovoedingsketen en de beschikbaarheid van (seizoen)arbeid in de landbouwsector niet als vanzelfsprekend kan beschouwd worden.

- a. Bestendig de bestaande regeling voor Gelegenheidsarbeid in de land- en tuinbouwsector en overweeg verruiming van toepassingsmogelijkheden naar andere deelsectoren.** Het is met het oog op een adequate arbeidsplanning, continuïteit in arbeidsrelaties (arbeidszekerheid voor de werknemer, zekerheid over de juiste skills voor de werkgever) en

²⁰ Cf. luik 'Situering' in '1. Welbevinden in de landbouwsector in kaart gebracht in: SALV, *Advies. Naar een structurele beleidswerking welbevinden in de primaire sectoren*, Brussel, 2024, <https://www.salv.be/salv/publicatie/structurele-beleidswerking-welbevinden-primaire-sectoren>.

²¹ Samenvattend komen deze principes neer op volgende kernpunten: (1) breed gedragen visie, (2) uitdagingen in hun samenhang met het bredere voedselsysteem en beschikbare milieugebruiksruimte benaderen, (3) structurele betrokkenheid van en overleg met alle belanghebbenden, (4) beleidscoherentie, (5) inclusief beleid, (6) maatregelen van boer tot bord en van bord tot boer, (7) correcte, wetenschappelijke onderbouwing, (8) innovatieversnelling, (9) kansen ontwikkelen op de meest geschikte ruimtelijke en bestuurlijke schaalniveaus, en (10) met doeltreffende, standvastige beleidskaders stabiliteit en bestaans- en rechtszekerheid creëren op de lange termijn, SALV, *Visienota. Een duurzame toekomst voor landbouw in Vlaanderen: van uitdagingen naar kansen*, Brussel, 2022, https://www.salv.be/sites/default/files/documenten/SALV_20221222_Visienota_2023.pdf, p. 21.

²² SALV, *Visienota. Een duurzame toekomst voor landbouw in Vlaanderen: van uitdagingen naar kansen*, Brussel, 2022, https://www.salv.be/sites/default/files/documenten/SALV_20221222_Visienota_2023.pdf, p. 6.

²³ SALV en Minaraad, *Advies. Strategisch GLB-plan 2023-2027*, Brussel, 2022, https://www.salv.be/sites/default/files/documenten/SALV-MINA_20220318_ADV_StrategischGLBPlan.pdf, p. 51.

flexibiliteit in de inzet van externe arbeidskrachten een positieve zaak dat in de tuinbouwsector zekerheid is geboden over de 100-dagenregeling voor seizoenarbeiders tuinbouw (i.e. een gelegenheidsarbeider mag maximum 100 dagen per jaar werkzaam zijn in de tuinbouw in plaats van 65 eertijds) en de 50-dagenregeling in de landbouw (i.e. 50 dagen per jaar), waarbij men in de dierlijke sectoren over de mogelijkheid beschikt om deze in halve dagen op te nemen.²⁴ Het is cruciaal voor de land- en tuinbouwsector dat deze regeling in de toekomst bestendig blijft. Ook in andere deelsectoren bestaan er gelijkaardige arbeidsvragen als in de dierlijke sectoren (bv. in functie van seizoensgebonden veldbewerking, continuïteit tijdens verlof of arbeidsongeschiktheid), waar een verruiming van toepassingsmogelijkheden van de bestaande regeling voor gelegenheidsarbeid mee een antwoord op zou kunnen bieden.

- b. Geef aan 'zeeverwerker' en aan werknemer in de land- en tuinbouw automatisch het statuut 'knelpuntberoep' om de toegang tot arbeidskrachten te vergemakkelijken en de continuïteit van lokale aanvoer van visserijproducten en van de werkzaamheden in de land- en tuinbouwsector te garanderen.** Er heerst momenteel een urgent bemanningstekort binnen de visserijsector. Ook in de land- en tuinbouwsector is het bijvoorbeeld niet langer mogelijk om tijdelijke arbeidskrachten in te zetten uit niet-EU-landen. Met een statuut als 'knelpuntberoep' voor schipper, stuurman, motorist, roerganger in de zeevisserij en voor werknemers in de verschillende deelsectoren binnen de land- en tuinbouwsector zou de pool aan potentiële arbeidskrachten kunnen uitgebreid worden naar ook niet-EU kandidaten om op die manier de zoektocht naar bemanningsleden in de zeevisserij te vergemakkelijken en tewerkstellingsmogelijkheden in de land- en tuinbouwsector te kunnen blijven garanderen.²⁵

Kapitaal

[10] Werk aan een optimale mix van publieke en private financiering voor de verdere verduurzaming van het voedselsysteem. Principes daarbij zijn:

- a. In de verduurzaming van het voedselsysteem zijn de primaire productiesectoren verweven binnen een ruimere agrovoedingsketen, wat zich dient te vertalen in **een billijke verdeling van transitiekosten doorheen de keten tot en met de consument** (privaat) **en de samenleving** (publiek). Denk daarbij aan de inschatting van echte prijzen, waar (het gebrek aan) eerlijke prijzen bij in rekening moet gebracht worden, en een correcte, structurele en

²⁴ VDAB, *Werken in de land- en tuinbouwsector*, [Werken in de land- en tuinbouwsector \(vdab.be\)](https://www.vdab.be/werken-in-de-land-en-tuinbouwsector), website geraadpleegd op 30 mei 2024.

²⁵ "Voor buitenlandse werknemers die op basis van hun beroep niet in aanmerking komen voor een toelating tot arbeid, kan de toekomstige werkgever toch een toelating bekomen als hij aantoonde dat hij op de lokale arbeidsmarkt niemand anders vindt en dat de functie voorkomt op de lijst van knelpuntberoepen van de VDAB": Vlaanderen, *Een buitenlander in Vlaanderen tewerkstellen: categorie overige*, [Een buitenlander in Vlaanderen tewerkstellen: categorie overige | Vlaanderen.be](https://www.vlaanderen.be/werk-en-gezin/een-buitenlander-in-vlaanderen-tewerkstellen-categorie-overige), website geraadpleegd op 30 mei 2024.

op zichzelf staande vergoeding van maatschappelijke diensten (waaronder de versterking van ecosysteemdiensten).²⁶

- b. Het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (**GLB**) en het Europees Fonds voor Maritieme Zaken, Visserij en Aquacultuur (**EFMZVA**) bieden een budgettaire enveloppe die een enorme hefboom kunnen bieden om de landbouwers/vissers te begeleiden naar en ondersteunen in een duurzame bedrijfsvoering. Om deze doelstelling te bereiken, dienen deze budgettaire enveloppes in een **correcte verhouding te staan tot de verduurzamingsverwachtingen** ten aanzien van onze eigen voedselproducenten te midden van een geglobaliseerd voedselsysteem.
- c. Verlening van **risicokrediet** en/of **waarborgen voor kredietovereenkomsten** met publieke middelen kunnen een belangrijke stimulator zijn van innovatie en verduurzaming. Dit kan een onderdeel vormen van een pluralistisch innovatiebeleid, dat inzet op transformaties en transitie, op koplopers en op volgers, waar de adviesraad eerder al de aandacht op vestigde. Daarbij moet ook vermeden worden dat het beleid aanstuurt op lock-ins. Daarom moeten instrumenten zoals het VLIF blijvend ingezet kunnen worden om landbouwers te ondersteunen die hun bedrijfsvoering verder willen verduurzamen.²⁷

Landbouwgrond / visserijruimte

[11] Waarborg via een actief openruimtebeleid met nieuwe en verbeterde instrumenten het agrarisch gebruik en de finaliteit van landbouwgronden in Vlaanderen. In zijn Visienota benadrukt de SALV reeds het belang om nieuwe beleidsmaatregelen te voorzien om de toegang tot grond voor landbouwers te verbeteren.

- a. Deze beleidsmaatregelen moeten in staat zijn om de bijkomende inname van landbouwgronden voor niet-agrarisch gebruik structureel te ontmoedigen en landbouwruimte volledig te vrijwaren van externe drukfactoren.
- b. Een streng en consequent Vlaams beleidskader regelt het hergebruik van leegstaande hoes, waarbij het niet-agrarisch gebruik de uitzondering wordt.
- c. Nieuwe beleidsmaatregelen faciliteren de toegang tot grond voor bestaande landbouwers en starters en geeft hen een kader dat voor lange termijn zekerheid/toegang tot grond biedt.

²⁶ SALV, *Advies. Beleidsaanbevelingen voor een actiever en breder socio-economisch beleid rond landbouw*, Brussel, 2023, [SALV 20230602_ADV Actiever Landbouweconomisch Beleid](#), p. 35 en p. 39-40.

²⁷ SALV, *Visienota. Een duurzame toekomst voor landbouw in Vlaanderen: van uitdagingen naar kansen*, [Visienota \(salv.be\)](#), p. 13.

- d. Publieke gronden fungeren als hefboom voor een betere toegang tot grond voor landbouwers. Deze aanbeveling uit de Visienota heeft de SALV in een *follow-up* advies concreter uitgewerkt.²⁸

[12] Bouw fiscale stimuli in het kader van vererving, schenking en verkoop in om toegang tot grond voor gebruik door actieve landbouwers te bevorderen. Hiervoor verwijst de raad reeds naar eerdere adviezen in dit verband.²⁹

[13] Waarborg de toegang tot ruimte om te vissen en maak werk van een 'visserij-inclusief ruimte-ontwerp' die traditionele ruimtegebruikers op zee (i.c. zeevisserij) betrekken met het oog op win-wins.³⁰ In recente adviezen wees de SALV meermaals op de problematiek van toegang tot ruimte om te vissen.³¹ De adviesraad vraagt om er met een visserij-inclusief ruimte-ontwerp op zee voor te zorgen dat de Vlaamse visserijsector toegang blijft hebben tot zijn visgronden. Om zijn activiteiten te ontplooiën, heeft de sector immers ruimte nodig om te kunnen vissen. Visserij is echter niet de enige activiteit op zee. Er zijn andere vormen van ruimtegebruik waarmee de visserijsector wordt geconfronteerd, en dit zowel binnen het Belgisch deel van de Noordzee als binnen de wateren van andere lidstaten en derde landen (Noorwegen, Verenigd Koninkrijk) waar het groot vlootsegment hoofdzakelijk actief is. Daarom is het van belang om een visserij-inclusieve mariene ruimtelijke planning niet enkel voor het Belgisch deel van de Noordzee te voorzien (cf. insteek MRP 2026-2034), maar er ook overeenstemming voor te vinden met andere lidstaten van de Europese Unie en met derde landen.³²

Klimaat: versterk de weerbaarheid van de eigen primaire productie om zich te wapenen tegen de klimaatverandering

[14] Versterk de weerbaarheid van de eigen primaire productie om de voedselbevoorrading en de economische werking van de agrovoedingsketen in de toekomst te blijven garanderen via een doeltreffend klimaat- en milieubeleid. Het Noordzeebassin waar Vlaanderen/België deel van uitmaakt, heeft een aantal productietroeven (cf. supra). De

²⁸ SALV, *Advies. Publieke landbouwgronden*, Brussel, 2024, <https://www.salv.be/salv/publicatie/advies-publieke-landbouwgronden>.

²⁹ Cf. SALV, *Programmadecreet BO 2023*, Brussel, 2022, [SALV_20221014_OADV_ProgrammadecreetBO2023](#); SALV, *Programmadecreet BO 2022*, Brussel, 2021, [SALV_20211021_BRADV_Programmadecreet_BO_2022_def.pdf](#).

³⁰ SALV, *Advies. Visserij-inclusieve ruimtelijke planning op zee*, Brussel, 2022, [SALV_20221021_OADV_MeervoudigRuimtegebruik](#).

³¹ SALV, *Advies. Visserij-inclusieve ruimtelijke planning op zee*, Brussel, 2022, [SALV_20221021_OADV_MeervoudigRuimtegebruik](#); SALV, *Advies. Ruimte om te vissen*, Brussel, 2021, https://salv.be/sites/default/files/documenten/SALV_20210625_ADV_2021-06_RuimteOmTeVissen.pdf; SALV, *Advies. Naar een balans tussen natuurherstel en een duurzame kustvisserij*, Brussel, 2021, https://www.salv.be/sites/default/files/documenten/SALV_20211029_ADV_VisserijmaatregelenBNZ.pdf; SALV, *Advies. Maricultuur in het Belgisch deel van de Noordzee*, Brussel, 2023, [SALV_20230221_OADV_Maricultuur_in_het_belgisch_deel_van_de_noordzee](#); SALV, *Advies. Naar een marien ruimtelijk plan 2026-2034*, Brussel, 2023, [SALV_20230613_OADV_MRP2026-2034](#).

³² SALV, *Advies. Visserij-inclusieve ruimtelijke planning op zee*, Brussel, 2022, [SALV_20221021_OADV_MeervoudigRuimtegebruik](#); SALV, *Advies. Ruimte om te vissen*, Brussel, 2021, https://salv.be/sites/default/files/documenten/SALV_20210625_ADV_2021-06_RuimteOmTeVissen.pdf.

klimaatverandering laat zich echter steeds meer voelen met een afwisseling van droogteperiodes en periodes met overvloedige neerslag. Naast een doeltreffend mitigatiebeleid zal de overheid eveneens werk moeten maken van een effectief adaptatiebeleid met adequate toolboxes rond telen, kweken en vangen, verzekeringssystemen en onderzoek en innovatie. Zo dienen we te evolueren naar een klimaatslimme landbouw, waarbij aantrekkelijke verdienmodellen klimaatexcellente producten en diensten leveren aan de klimaatneutrale samenleving van morgen. De SALV formuleerde hiervoor in verschillende adviezen reeds belangrijke aanbevelingen en aandachtspunten:

- a. Klimaatmitigatiebeleid:** in zijn meest recente advies over de actualisatie van het Vlaams Energie- en Klimaatbeleid benadrukt de SALV dat het plan onvoldoende ingaat op structurele beleidsingrepen die in het kader van het voedselbeleid en (landbouw)economisch beleid nodig zijn om te kunnen komen tot een klimaatslimme land- en tuinbouwsector. Tegenover de (zeer) ambitieuze doelstellingen staan al te vaak beperkt onderbouwde maatregelen, die veelal gestoeld zijn op onbeslist beleid. Naast een verbetering van de socio-economische aandrijving is er ook vanuit klimaatperspectief nood aan een krachtadig gronden- en openruimtebeleid, een duidelijkere visie op vlak van energie, en een coherent, socio-economisch onderbouwd beleid ten aanzien van de veestapel en de efficiëntiemaatregelen in de dierlijke sector.³³
- b. Klimaatadaptatiebeleid:** in 2023 bracht de SALV 2 adviezen uit over het klimaatadaptatieplan 2030. Volgens het eerste deeladvies is een overkoepelende strategie nodig om de doelmatigheid, principes en samenhang van het adaptatiebeleid te verduidelijken. Het klimaatadaptatiebeleid moet breder worden opgevat vanuit het perspectief van de verschillende resultaatsgebieden van duurzame ontwikkeling, wat zal leiden tot een meer omvattend plan. Alle relevante maatregelen moeten economisch worden geëvalueerd om de impact en haalbaarheid binnen de agrovoedingsketen en voor de consument te bepalen. Het is cruciaal om inzicht te krijgen in sociale en economische kwetsbaarheden in relatie tot klimaatrisico's. Het plan moet meerdere sporen van klimaataanpassing bevatten en het verband tussen adaptatie en mitigatie erkennen, aangezien ineffectief beleid in het ene gebied het andere negatief beïnvloedt. Tot slot is een dringende verbetering nodig in de integrale aanpak van klimaatadaptatie als transversaal thema binnen de Vlaamse overheid.³⁴

Het tweede deeladvies reikt aanbevelingen aan voor het eigenlijke actieprogramma landbouw binnen het klimaatadaptatieplan en houdt een pleidooi voor het vormgeven aan een meer klimaatrobuuste landbouw op basis van een klimaatslimme benadering die tegelijke vooruitgang beoogt op vlak van mitigatie, adaptatie en landbouwincome. Zowel de implementatie van agro-ecologische en biologische praktijken als de ontwikkeling en implementatie van precisielandbouw kan bijdragen aan de versterking van de klimaatbestendigheid van

³³ SALV, *Advies. Actualisatie Vlaams Energie- en Klimaatbeleidsplan 2021-2030*, Brussel, 2023, [SALV_20230929_VKEP2030_ADV.pdf](#). Natuurpunt/BBL onthoudt zich bij twee specifieke aanbevelingen in het advies.

³⁴ SALV, *Advies. Aanbevelingen voor een meer volgroei beleidskader voor klimaataanpassing in Vlaanderen*, Brussel, 2023, [SALV_20230602_ADV_VAP2030_deel1.pdf](#).

de sector. Regelgeving moet worden getoetst aan de sectorale behoeften voor klimaatadaptatie om vliegwieleffecten te creëren. Samenwerking doorheen de keten en de herkenbaarheid van klimaatslimme landbouwproducten moeten worden gestimuleerd. Het kennisinstrumentarium ter ondersteuning van het adaptatiebeleid moet op verschillende beleidsniveaus worden verrijkt met inzichten en maatregelen ten behoeve van de actoren op het platteland en in functie van de behoeften en noden van de productie van voedsel. Het inzicht in de socio-economische effecten van klimaatverandering op landbouw en het agrovoedingsstelsel moet worden vergroot. De SALV gaat in dit advies ook dieper in op thema's zoals risicobeheersinstrumenten, water, bodem, gewassen, gewasbescherming, groenblauwe verdienmodellen, stadslandbouw en dierenwelzijn, die relevant zijn vanuit het perspectief van klimaataanpassing.³⁵

- c. Visserij en klimaatverandering:** bouw voldoende **flexibiliteit** in het visserijbeheer in, opdat vissers zelf de meest duurzame visgronden kunnen opzoeken. Momenteel merkt de visserijsector dat de klimaatverandering een impact genereert op de migratie van vissen. Zo trekt bijvoorbeeld kabeljauw steeds noordelijker. Een ecosysteemgericht visserijbeheer op basis van meer *realtime* dataverzameling en databeschikbaarheid moet de nodige flexibiliteit voor de vissers kunnen inbouwen. De uitrol van precisievisserij biedt hiervoor de nodige tools.³⁶

Circulariteit op vlak van energie en materialen

[15] Een correct onderbouwd, effectief én rechtvaardig milieu- en klimaatbeleid waarborgt de verduurzaming van het ganse voedselsysteem, van aanbodzijde tot en met de vraagzijde, en tegelijk de rechts- en bestaanszekerheid van de landbouwsector.³⁷ De adviesraad benadrukt met deze passage uit zijn Visienota het belang van een integrale benadering om de milieu-, klimaat- en natuurimpact van landbouw binnen de milieugebruiksruimte te houden: *"Het beleid zet in op meerdere uitvalswegen waarlangs de land- en tuinbouwers aan de effectieve daling van de absolute druk op milieu, bodem, natuur en klimaat gestalte geven. De overheid moet aan productiezijde zo veel mogelijk tegemoet komen aan de uiteenlopende uitgangssituatie van onze land- en tuinbouwers door middel van uitgebreide maar doeltreffende instrumentenkoffers, wat de uitvoerbaarheid en gedragenheid van de instrumentenkoffer en dus de realisatie van de beleidsdoelstellingen ten goede komt."*³⁸

[16] Zet in op een vermindering van de afhankelijkheid van externe inputs, rekening houdend met de uitgangspositie op vandaag, en zet stappen om de circulariteit van

³⁵ SALV, *Advies. VAP 2030 deel 2: krijtlijnen en handvaten voor het actieprogramma landbouw*, Brussel, 2023, [SALV_20230630_ADV_VAP_ActieProgrLandbouw_specifiek_def.pdf](#).

³⁶ SALV, *Advies. Prioriteitennota visserij 2024-2029*, Brussel, 2024, [SALV_20231006_OADV_Prioriteitennota_Visserij_20242029](#).

³⁷ SALV, *Visienota. Een duurzame toekomst voor landbouw in Vlaanderen: van uitdagingen naar kansen*, Brussel, 2022, [Visienota \(salv.be\)](#), p. 13-15.

³⁸ Ibidem, p. 15.

productiecycli en het voedselsysteem verder te verhogen. De SALV benadrukt dat om de weerbaarheid en autonomie van het landbouw- en voedselsysteem te verhogen en om binnen de milieugebruiksruimte te blijven werken, een vermindering van de afhankelijkheid van externe inputs moet nagestreefd worden. Daarnaast worden vandaag reeds veel neven- en reststromen uit de voedingsindustrie en veevoederproductie worden (her)gebruikt binnen de landbouwsector als onderdeel van een circulaire economie. De adviesraad is van mening dat inzake circulariteit op vlak van energie en materialen binnen het voedselsysteem en de ruimere bio-economie nog **een ruimer potentieel** kan worden aangesproken dan wat vandaag benut wordt. Zo ziet de SALV potentieel voor de opschaling van energieproductie in combinatie met nutriëntenrecuperatie vanuit mest en rest- en nevenstromen, samenwerkingsverbanden voor de verwerking van biomassa(rest)stromen (o.a. boerderijcompostering), de verdere ontwikkeling en stimulering van mogelijkheden voor eigen (Europese) productie van cruciale inputs (o.a. eiwitproductie) en een betere balans tussen eiwitproductie en eiwitconsumptie (o.a. de Vlaamse eiwitstrategie). Een aandachtspunt daarbij is het behoud van een gelijk speelveld binnen de eengemaakte markt van de EU. Onderneem daartoe onder meer volgende acties:

- a. Werk regelgevende belemmeringen weg.** De Europese Commissie heeft een voorstel voorbereid voor de toepassing van bepaalde herwonnen meststoffen als stikstofkunstmestvervanger. Rond dit voorstel liep een inspraakronde tot 17 mei 2024.³⁹ Het is van belang dat de Vlaamse beleidsmakers dit proces nauwgezet opvolgen en te gepasten tijde de nodige voorbereidingen op Vlaams niveau treffen om nutriëntenrecuperatie te stimuleren. Eerder stelden de SALV en de Minaraad al dat “de productie van gerecupereerde grond- en meststoffen via innovatieve technologieën kan bijdragen aan een verhoogde nutriëntencirculariteit, aan een duurzaam nutriëntenbeheer en aan het verminderen van kunstmestgebruik, op voorwaarde dat dit gebeurt op grond van criteria die op Europees niveau zullen worden vastgesteld, mits sluitende controle op de navolging van deze criteria tijdens het verwerkingsproces en binnen de grenzen van de bemestingsnormen voor werkzame stikstof die het mestdecreet stelt. Aanvullend biedt een duurzame mestverwerking eveneens potentieel voor alternatieve eiwit- en andere afgeleide grondstoffenproductie.⁴⁰ Wel vraagt de SALV om aandacht te hebben voor de relatie tussen nutriëntenrecuperatie enerzijds en veestapelmanagement anderzijds vanuit een algemeen perspectief op de diverse duurzaamheidsuitdagingen.⁴¹ Ook op het vlak van boerderijcompostering staan regelgevende belemmeringen de concrete samenwerking tussen leverende en afnemende partijen van biomassa-reststromen in de weg. Meer concreet bestaan er nog openstaande beleidskwesties met betrekking tot: toelating voor akkercompostering, het aantal samenwerkende partijen, afbakening van

³⁹ Europese Commissie, *Nitrates – updated rules on the use of certain fertilising materials from livestock manure (RENURE)*, https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/14242-Commission-Directive-amending-Annex-III-of-the-Nitrates-Directive_en, website geraadpleegd 3 juni 2024; zie tevens Europese Commissie, (draft) Commission directive (EU), *Amending Council Directive 91/676/EEC as regards the use of certain fertilising materials from livestock*, Ref. Ares(2024)2885619 - 19/04/2024.

⁴⁰ Minaraad-SALV, Advies. Actieplan voedselverlies en biomassa(rest)stromen, Brussel, 2020, https://www.salv.be/sites/default/files/documenten/20200930_Actieplan%20biomassa%28rest%29stromen_ADV.pdf, p. 30.

⁴¹ SALV, Advies, *MAP7 deel 1*, Brussel, 2022, [SALV 20220401 OADV MAP7 deel1](#), p. 12-13; zie ook SALV, *Visienota. Een duurzame toekomst voor landbouw in Vlaanderen: van uitdagingen naar kansen*, Brussel, 2022, [Visienota \(salv.be\)](#).

inputstromen, afbakening van volumes en productiehoeveelheden en de inrichting en handhaving van composteerlocaties.⁴²

- b. Blijf onderzoek, ontwikkeling en innovatie (O&O&I) stimuleren om de eigen productie van kritieke inputs voor voedselproductie te doen wortelen en inputafhankelijkheden te verminderen.** Dat is ook één van de conclusies van een studie in opdracht van de landbouwcommissie van het Europees Parlement.⁴³ Momenteel wordt reeds ingezet op fundamenteel en praktijkonderzoek om diverse vormen van eiwitvoorziening te verkennen (o.a. in de scope van de Vlaamse eiwitstrategie). Gelet op de ruimtelijke beperkingen en mogelijke teeltbeperkingen in Vlaanderen/België wijst de SALV ook op het belang van een Europese aanpak. Dit gaat naast eiwitvoorziening ook ruimer over diverse hulpbronnen voor landbouwproductie (onder meer zaadgoed, gewasbescherming,...).

[17] Diversifieer aanvoerlijnen en handelspartners, verbeter instrumenten om instabiliteit van markten aan te pakken en vermijd verstoringen van logistieke ketens. Naast aandacht voor een vermindering van de aanvoer van externe inputs en de stimulans voor de opschaling van circulariteit via eigen productie (cf. [16] blijft een adequaat beheer van de aanvoer van kritieke inputs van buitenaf van belang. Het *Centre for European Policy Studies* en het *Department for Structural and Cohesion Policies* wezen op Europees niveau reeds op het belang om niet afhankelijk te zijn van één enkele handelspartner en in te zetten op meerdere aanvoerlijnen.⁴⁴ Om de instabiliteit van markten aan te pakken, stelt het *Department for Structural and Cohesion Policies* aan de landbouwcommissie van het Europees Parlement voor om de mogelijkheden en relevantie van de aanleg van strategische stocks en van financiële instrumenten tot vermindering van risico's van prijsvolatiliteit (denk aan termijnmarkten) te onderzoeken.⁴⁵ De SALV vraagt aan de Vlaamse en federale beleidsmakers om op Europees niveau zorgvuldig de voor- en nadelige consequenties van bepaalde instrumenten in te schatten.

[18] Waarborg voldoende mate van autonomie van de landbouwer ten aanzien van toegang tot hulpbronnen voor het productieproces en in de keten. Het is belangrijk dat het beleid voldoende waarborgen inbouwt inzake de autonomie van de landbouwer ten aanzien van bepaalde hulpbronnen voor landbouw- en voedselproductie (vb. toegang tot zaadgoed met recht op vrije uitwisseling van zaden – onder meer *farmer's privilege* –, autonome veevoederproductie en toegang tot meststoffen en gewasbescherming, en gegarandeerde toegang tot grond en water, ...) en in de keten. Een diversiteit aan keuze-opties voor de landbouwer met betrekking tot de

⁴² Cf. gezamenlijke brief van de landbouw-, natuur- en milieuorganisaties, enkele regionale landschappen en praktijkcentra rond: 'Boerderijcomposteren. Nood aan een aangepast regelgevend kader en vereenvoudigde administratie'.

⁴³ Loi, A. *et al.*, 2024, Research for AGRI Committee – The dependency of the EU's food system on inputs and their sources, European Parliament, Policy Department for Structural and Cohesion Policies, Brussels, p. 49.

⁴⁴ Centre for European Policy Studies, *What ways and means for a real strategic autonomy of the EU in the economic field?*, studie in opdracht van het Europees Economisch en Sociaal Comité, 2023, [qe-02-23-358-en-n_0.pdf \(europa.eu\)](#); Loi, A. *et al.*, 2024, Research for AGRI Committee – The dependency of the EU's food system on inputs and their sources, European Parliament, Policy Department for Structural and Cohesion Policies, Brussels, p. 49.

⁴⁵ Loi, A. *et al.*, 2024, Research for AGRI Committee – The dependency of the EU's food system on inputs and their sources, European Parliament, Policy Department for Structural and Cohesion Policies, Brussels, p. 49.

uitwisseling van zaden, (autonome) voederproductie, toegang tot meststoffen en gewasbescherming vormen belangrijke aandachtspunten. Toegang tot onafhankelijke advisering in verband met de toepassingen van deze hulpbronnen draagt eveneens bij tot het waarborgen van de autonomie van de landbouwer.

Governance

[19] Organiseer het overheidsbeleid rond primaire productie zodanig dat die de snelheid van huidige veranderingen – maatschappelijk, geopolitiek, klimatologisch – weet te verzoenen met de aanpassingscapaciteit eigen aan de primaire productiesectoren (landbouw en visserij). De aanpassingscapaciteit van de primaire productiesectoren is onlosmakelijk verbonden met het feit dat de productie samenhangt met levend materiaal en biologische processen en met de invloed van weersomstandigheden, ziekten en plagen, en gekenmerkt wordt door traag kapitaal met lange terugverdiertijden en een waaier aan verdienmodellen met nog steeds relatief veel kleinschalige (familiale) bedrijven. Het beleid dient zich van deze kenmerken bewust te zijn bij het aanpakken van de urgente uitdagingen met het oog op een rechtvaardige en inclusieve aanpak. Daarbij moeten beleidsmakers ook oog hebben voor het vermijden van bedrijfseconomische lock-ins, waarvoor perspectief op langere termijn en rechtszekerheid belangrijk is. Daarom is ook een belangrijke rol weggelegd voor de bestaande (kennis)instellingen en overleg- en adviesstructuren rond landbouw, visserij en voeding bij de Vlaamse overheid.

[20] Hanteer bij de uitstippeling van (nieuwe) landbouw-, visserij- en voedingsbeleidslijnen de 10 bestuurlijke principes uit de SALV-Visienota als handvaten om tot gedragen besluitvorming te komen. Deze principes laten zich als volgt samenvatten: (1) breed gedragen visie, (2) uitdagingen in hun samenhang met het bredere voedselsysteem en beschikbare milieugebruiksruimte benaderen, (3) structurele betrokkenheid van en overleg met alle belanghebbenden, (4) beleidscoherentie, (5) inclusief beleid, (6) maatregelen van boer tot bord en van bord tot boer, (7) correcte, wetenschappelijke onderbouwing, (8) innovatieversnelling, (9) kansen ontwikkelen op de meest geschikte ruimtelijke en bestuurlijke schaalniveaus, en (10) met doeltreffende, standvastige beleidskaders stabiliteit en bestaans- en rechtszekerheid creëren op de lange termijn.⁴⁶

[21] Gebruik de Europees beschikbare voedselzekerheidsmonitor als signaalfunctie voor risicovolle afhankelijkheden en bevoorradingsproblemen bij crisissen, geopolitieke evoluties, strubbelingen in handelsrelaties, nefaste weeromstandigheden,... Het *European Food Security Crisis preparedness and response Mechanism* (EFSCM) is de voorbije periode sterk uitgebouwd als een overzichtelijk dashboard met betrekking tot voedselzekerheid. Het wil een tool zijn

⁴⁶ SALV, *Visienota. Een duurzame toekomst voor landbouw in Vlaanderen: van uitdagingen naar kansen*, Brussel, 2022, [Visienota \(salv.be\)](https://salv.be)

om de paraatheid en het reactievermogen van zowel private actoren als publieke diensten te versterken door informatie beschikbaar te stellen wanneer crisissen zich voordoen.⁴⁷

[22] Bepleit op Europees niveau om deze voedselzekerheidsmonitor verder te verfijnen.

Zo stelde een recent onderzoek van het *Department for Structural and Cohesion Policies* in opdracht van de landbouwcommissie van het Europees Parlement reeds vast dat de dataverzameling en -beschikbaarheid omtrent de EU-afhankelijkheid van inputs beter kan.⁴⁸ Ook de toestand van de bevoorradingsbalansen (of zelfvoorzieningsgraden) is enkel Europees geaggregeerd ter beschikking, terwijl een uitsplitsing op lidstaatniveau in tijden van crisissituaties nuttig kan zijn.

⁴⁷ Europese Commissie, *Ensuring global food supply and food security*, [Ensuring global food supply and food security - European Commission \(europa.eu\)](#), website geraadpleegd op 3 juni 2024; Europese Commissie, *Food supply and security*, [European Commission | Agri-food data portal | Food supply and security \(europa.eu\)](#), website geraadpleegd op 3 juni 2024.

⁴⁸ Loi, A. *et al.*, 2024, Research for AGRI Committee – The dependency of the EU's food system on inputs and their sources, European Parliament, Policy Department for Structural and Cohesion Policies, Brussels, p. 49.

Bibliografie

Centre for European Policy Studies, *What ways and means for a real strategic autonomy of the EU in the economic field?*, studie in opdracht van het Europees Economisch en Sociaal Comité, 2023, [qe-02-23-358-en-n_0.pdf \(europa.eu\)](#).

EESC, *Advies. Strategische autonomie, voedselzekerheid en duurzaam voedsel*, 2021, <https://www.eesc.europa.eu/lt/our-work/opinions-information-reports/opinions/strategic-autonomy-and-food-security-and-sustainability-own-initiative-opinion>.

Europese Commissie, *Ensuring global food supply and food security*, [Ensuring global food supply and food security - European Commission \(europa.eu\)](#), website geraadpleegd op 3 juni 2024; Europese Commissie, *Food supply and security*, [European Commission | Agri-food data portal | Food supply and security \(europa.eu\)](#), website geraadpleegd op 3 juni 2024.

Europese Commissie, *Commission delivers report on the implementation of EU rules against unfair trading practices in the food supply chain*, 23 april 2024, [Commission delivers report on the implementation of EU rules against unfair trading practices in the food supply chain - European Commission \(europa.eu\)](#).

Europese Commissie, *Commission proposes targeted review of Common Agricultural Policy to support EU farmers*, 15 maart 2024, [Commission's additional measures to support EU farmers \(europa.eu\)](#).

Europese Commissie, (draft) Commission directive (EU), *Amending Council Directive 91/676/EEC as regards the use of certain fertilising materials from livestock*, Ref. Ares(2024)2885619 - 19/04/2024.

Europese Commissie, *Nitrates – updated rules on the use of certain fertilising materials from livestock manure (RENURE)*, https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/14242-Commission-Directive-amending-Annex-III-of-the-Nitrates-Directive_en, website geraadpleegd 3 juni 2024.

Europese Commissie, COM(2024) 176 final, *Verslag van de Commissie aan het Europees Parlement, de Raad, het Europees Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de Regio's, Uitvoering van het verbod op oneerlijke handelspraktijken voor een sterkere positie van landbouwers en marktdeelnemers in de landbouw- en voedselvoorzieningsketen – stand van zaken*, Brussel, 2024, [eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52024DC0176](#).

Letta, Enrico, *Much more than a market. Speed, security, solidarity. Empowering the Single Market to deliver a sustainable future and prosperity for all EU Citizens*, 2024, [Enrico Letta - Much more than a market \(April 2024\) \(europa.eu\)](#).

Loi, A. *et al.*, 2024, *Research for AGRI Committee – The dependency of the EU's food system on inputs and their sources*, European Parliament, Policy Department for Structural and Cohesion Policies, Brussels.

SALV, *Advies. Aanbevelingen voor een meer volgroeid beleidskader voor klimaataanpassing in Vlaanderen*, Brussel, 2023, [SALV_20230602_ADV_VAP2030_deel1.pdf](#).

SALV, *Advies. Actualisatie Vlaams Energie- en Klimaatbeleidsplan 2021-2030*, Brussel, 2023, [SALV_20230929_VKEP2030_ADV.pdf](#).

SALV, *Advies. Beleidsaanbevelingen voor een actiever en breder socio-economisch beleid rond landbouw*, Brussel, 2023, https://www.salv.be/sites/default/files/documenten/SALV_20230602_ADV_Actiever_Landbouweconomisch_Beleid.pdf.

SALV, *Advies, MAP7 deel 1*, Brussel, 2022, [SALV_20220401_OADV_MAP7_deel1](#).

SALV, *Advies. Maricultuur in het Belgisch deel van de Noordzee*, Brussel, 2023, [SALV_20230221_OADV_Maricultuur_in_het_Belgisch_deel_van_de_Noordzee](#).

SALV, *Advies. Naar een balans tussen natuurherstel en een duurzame kustvisserij*, Brussel, 2021, https://www.salv.be/sites/default/files/documenten/SALV_20211029_ADV_Visserijmaatregelen-BNZ.pdf.

SALV, *Advies. Naar een marien ruimtelijk plan 2026-2034*, Brussel, 2023, [SALV_20230613_OADV_MRP2026-2034](#).

SALV, *Advies. Naar een structurelere beleidswerking welbevinden in de primaire sectoren*, Brussel, 2024, <https://www.salv.be/salv/publicatie/structurele-beleidswerking-welbevinden-primaire-sectoren>.

SALV, *Advies. Prioriteitennota visserij 2024-2029*, Brussel, 2024, [SALV_20231006_OADV_Prioriteitennota_Visserij_20242029](#).

SALV, *Programmadecreet BO 2023*, Brussel, 2022, [SALV_20221014_OADV_ProgrammadecreetBO2023](#).

SALV, *Programmadecreet BO 2022*, Brussel, 2021, [SALV_20211021_BRADV_Programmadecreet_BO_2022_def.pdf](#).

SALV, *Advies. Publieke landbouwgronden*, Brussel, 2024, <https://www.salv.be/salv/publicatie/advies-publieke-landbouwgronden>.

SALV, *Advies. VAP 2030 deel 2: krijtlijnen en handvaten voor het actieprogramma landbouw*, Brussel, 2023, [SALV_20230630_ADV_VAP_ActieProgrLandbouw_specifiek_def.pdf](#).

SALV, *Advies. Ruimte om te vissen*, Brussel, 2021, https://salv.be/sites/default/files/documenten/SALV_20210625_ADV_2021-06_RuimteOmTeVissen.pdf.

SALV, *Advies. Visserij-inclusieve ruimtelijke planning op zee*, Brussel, 2022, [SALV_20221021_OADV_MeervoudigRuimtegebruik](#).

SERV, *Advies. Open strategische autonomie balanceren in een spanningsveld tussen autonomie en openheid*, Brussel, 2023, https://www.serv.be/sites/default/files/documenten/SERV_20230320_open_strategische_autonomie_spanningsveld_ADV.pdf.

SALV, *Visienota. Een duurzame toekomst voor landbouw in Vlaanderen: van uitdagingen naar kansen*, Brussel, 2022, [Visienota \(salv.be\)](#).

Mineraad-SALV, *Advies. Actieplan voedselverlies en biomassa(rest)stromen*, Brussel, 2020, https://www.salv.be/sites/default/files/documenten/20200930_Actieplan%20biomassa%28rest%29stromen_ADV.pdf.

SERV, *Advies. Reshoring. To reshore or not, that's the question*, Brussel, 2022, https://www.serv.be/sites/default/files/documenten/SERV_20221205_Reshoring_ADV.pdf.

VDAB, *Werken in de land- en tuinbouwsector*, [Werken in de land- en tuinbouwsector \(vdab.be\)](https://www.vdab.be), website geraadpleegd op 30 mei 2024.

VILT, "Maatregelen goedgekeurd die landbouwers wapenen in strijd voor eerlijke prijzen", https://vilt.be/nl/nieuws/maatregelen-goedgekeurd-die-landbouwers-wapenen-in-strijd-voor-eerlijke-prijzen?utm_medium=email&utm_campaign=Dierenwelzijn+in+de+grondwet+Geen+stikstof+bis+maar+zal+rol+spelen+in+vergunningprocedures++Maatregelen+goedgekeurd+die+landbouwers+wapenen+in+strijd+voor+eerlijke+prijzen&utm_content=Dierenwelzijn+in+de+grondwet+Geen+stikstof+bis+maar+zal+rol+spelen+in+vergunningprocedures++Maatregelen+goedgekeurd+die+landbouwers+wapenen+in+strijd+voor+eerlijke+prijzen+CID_38319de4a5a8bb453fad90a6ddf197c1&utm_source=nieuwsbriev+Vilt&utm_term=Lees+meer, website geraadpleegd op 22 mei 2024.

Vlaanderen, *Een buitenlander in Vlaanderen tewerkstellen: categorie overige*, [Een buitenlander in Vlaanderen tewerkstellen: categorie overige | Vlaanderen.be](https://www.vlaanderen.be/nl/overige-categorie), website geraadpleegd op 30 mei 2024.

Wetboek Economisch Recht, Boek VI Titel 4 Hoofdstuk 2 Afdeling 4: https://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=nl&la=N&cn=2013022819&table_name=wet.

Lijst met figuren en tabellen

Figuren

Figuur 1. Evolutie in het aantal landbouwbedrijven en bedrijfsgrootte 18

Figuur 2. Evolutie in het aantal vissersvaartuigen..... 19